Eray Nergiz

Bilim Uzmanı, Antalya/Türkiye
Science Expert, Antalya/Türkiye
eposta: energiz84@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-0409-5866

Nermin Er Aydemir

Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Antalya/Türkiye
Asst. Prof., Alanya Alaaddin Keykubat University/Faculty of Education, Antalya/Türkiye
eposta: nermin.eraydemir@alanya.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-6406-3399 - RorID: https://ror.org/01zxaph45

Atıf/Citation: Eray, Nergiz ve Nermin Er Aydemir. 2025. Türk Kültür Evrenine Yönelik Söz Varlığı İncelemesi: Hasan Kallimci Eserleri Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/46, 385-416. **https://doi.org/10.33692/avrasyad.1737756**

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	08.07.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	01.09.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2025

TÜRK KÜLTÜR EVRENİNE YÖNELİK SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ: HASAN KALLİMCİ ESERLERİ ÖRNEĞİ[1]

Öz

Türk kültürünün yaşatılması ve yaygınlaştırılmasında, söz varlığının yaşam bağlamlarından olan edebiyat, bu özelliği ile kültürel habitus olarak değerlendirilebilmektedir. Kültürel devamlılık ve sürdürülebilirlik işlevinin yerine getirilmesinde, çocuk edebiyatı ile formel ve informel eğitim bağlamlarının özel bir yeri bulunmaktadır. Nitekim, Türkçe dersinde öğrencilerin, okuduklarından ve dinledikleri/izlediklerinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevkine ulaşmaları hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda araştırmada, Hasan Kallimci'ye ait Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarının söz varlığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada, betimsel nitelikteki tarama modeli tercih edilmiş olup çalışmanın verileri nitel veri toplama araçlarından olan doküman incelemesiyle elde edilmiştir. Araştırmada Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses kitapları; deyimler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, terimler ve ikilemeler açısından incelenmiştir. Söz varlığının alt türlerinin tamamı, kültürel anlam

[1] Bu makale, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesinde Dr. Öğr. Üyesi Nermin ER AYDEMİR danışmanlığında Eray NERGİZ tarafından hazırlanan Hasan Kallimci'nin "Balasagunlu Yusuf", "Bilgin Şehzade", "Anadolu'dan Yükselen Ses" Kitaplarının Söz Varlığı ve Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi (2025) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

evreninin göstergesi olarak değerlendirildiğinden çalışma, bir anlamda söz varlığındaki Türk kültürünün etkinliği ve işlevi bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde, Türk kültür ve anlamlandırma kodlarını barındıran en fazla söz varlığının Anadolu'dan Yükselen Ses adlı kitapta; en az söz varlığının ise Balasagunlu Yusuf kitabında olduğu belirlenmiştir. Söz varlığı unsuru olarak en fazla deyimlerin, en az ise atasözü ve kalıplaşmış sözlerin kullanıldığı görülmüştür. Türk kültür evreni birleşeni olarak en sık kullanılan söz varlığı türlerinde deyimleri azalan sıralamayla terimler, kalıp sözler ve ikilemeler takip etmiştir. Araştırmanın sonucunda ulaşılan bulgular, alan yazınındaki ilgili çalışmalarla karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, çocuk edebiyatı, Hasan Kallimci, söz varlığı, Türkçe.

VOCABULARY ANALYSIS OF THE TURKISH CULTURAL UNIVERSE: THE EXAMPLE OF HASAN KALLİMCİ BOOKS

Abstract

Literature, which is one of the living contexts of vocabulary in the survival and dissemination of Turkish culture, can be considered as a cultural habitus with this feature. Children's literature and formal and informal education contexts have a special place in fulfilling the function of cultural continuity and sustainability. As a matter of fact, in Turkish lesson, it is aimed for students to reach language pleasure by enriching their vocabulary based on what they read and listen/watch. In line with this goal, the aim of the study is to determine the vocabulary of Hasan Kallimci's children's books named Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf and Anadolu'dan Yükselen Ses. In this study, the descriptive survey model was preferred and the data of the study were obtained through document analysis, which is one of the qualitative data collection tools. In the research, Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses books were analyzed in terms of idioms, proverbs, phrases, stereotypes, terms and dilemmas. Since all sub-types of vocabulary are considered as indicators of the cultural universe of meaning, the study was evaluated in the context of the effectiveness and function of Turkish culture in vocabulary. As a result of the findings obtained from the study, it has been determined that the book "Anadolu'dan Yükselen Ses" has the highest amount of vocabulary containing Turkish culture and meaning codes, while the book "Balasagunlu Yusuf" has the lowest amount of vocabulary. It was seen that idioms were used the most and proverbs and stereotypes were used the least. Among the most frequently used types of vocabulary as a component of the Turkish cultural universe, idioms were followed in descending order by terms, phrases and doublings. The findings of the study were compared and evaluated with the related studies in the literature.

Keywords: Turkish culture, children's literature, Hasan Kallimci, vocabulary, Turkish.

Giriş

Diller, dilbilgisel veri olmalarının öncesinde ve temelinde kültür evreninin göstergesi ve birleşeni özelliğine sahiptirler. Kavram alanının kodlama sistemi olan her dil, kendisine özgü bir anlam üretme ve yaşatma paradigmasına sahiptir. Bu doğrultuda Türkçe de öncelikle Türk dil bilgisinin değil Türk kültür evreninin göstergesidir. Türkçenin kültürel temsil özelliğine sahip önemli yapılar, söz varlığını oluşturmaktadır. Söz varlığı, bireyin konuşma ve

yazı dilini etkin biçimde kullanabildiği; maddi ve manevi kültürü yansıtan sözcüklerin tamamını ifade eden bir kavramdır (Er Aydemir, 2023). Söz varlığı alanında yapılan çalışmalarda bu kavram; söz dağarcığı, sözcük dağarcığı, sözcük hazinesi, söz hazinesi, kelime hazinesi, kelime serveti gibi çeşitli terimlerle karşılık bulmaktadır.

Söz varlığı, yalnızca seslerin birleşmesiyle oluşan simgeler ya da göstergelerden ibaret değildir. Aynı zamanda, o dili konuşan toplumun kavram dünyasını, maddi ve manevi kültürünü yansıtan, dünya görüşünü ortaya koymaktadır. Örneğin, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan aile yapısında "amca oğlu", "teyze kızı", "dayı oğlu" gibi her biri farklı ilişkileri tanımlayan akrabalık bildiren sözcükler varken; İngilizcede bu kavramlar kuzen (cousen) ile karşılanmaktadır. Bunun yanında özellikle atasözleri ve deyimler, Türk kültür evreninin tarihten damıtılarak yaşatılan değerlerini karşılamaktadır.

Aksan (2018: 51) Türkçenin söz varlığının temel niteliklerini şöyle belirtmiştir:

1. Türkçenin yapısal özelliklerinden kaynaklanan güçlü türetme ve birleştirme yeteneği hem somut hem de soyut pek çok kavramın kolayca oluşturulmasını sağlamış; aynı zamanda dili, ayrıntılı bir kavram sistematiği kurabilecek bir derinliğe kavuşturmuştur. Bu özellik, Köktürk metinlerinden günümüze dek varlığını kesintisiz biçimde sürdürmüştür.

2. Türkler, farklı toplumlarla temas kurdukları dönemlerde, yabancı etkiler karşısında oldukça açık bir tutum sergilemiş ve çoğu zaman kendi dilsel unsurları yerine yabancı kökenli sözcükleri tercih etmişlerdir. Bu durum, zamanla birçok yerli unsurun unutulmasına ve yerlerini yabancı ögelere bırakmasına neden olmuştur.

3. Türkçe, kavram oluştururken çoğunlukla somut varlıklardan ve doğa unsurlarından yararlanmakta; bu sayede anlamları daha canlı ve etkili bir biçimde ifade edebilmektedir.

4. Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir "kalıplaşmış öğelerden oluşmuş söz varlığı" kazandırmıştır.

5. Köktürkçe döneminden itibaren Türkçe sözcüklerin çok anlamlılık özelliği taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu özellik, Türkçenin yazı dili olarak köklü ve eski bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

6. En eski belgelerde bile eşanlamlıların sayıca çokluğu dikkati çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümünü, birbirine anlamca çok yakın eşanlamlılar oluşturmaktadır.

7. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, yitirilmiş birçok öge –başka dillerde de benzerleri görüldüğü gibi- Türkçenin değişik lehçelerinde ve bugünkü Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir.

Bu maddeler Türkçenin Köktürk metinlerinden günümüze kadar geçen süreçte güçlü bir türetme ve birleştirme yeteneğine sahip olduğu göstermektedir. Bununla birlikte, zamanla

öz Türkçe sözcüklerin yerini yabancı kökenli sözcüklerin aldığı; somut kavramların fazlalığı, ikilemelerin ve eş anlamlı sözcüklerin Türkçenin dilsel zenginlikleri arasında yer aldığı söylenebilir. Ayrıca Türkçede birçok sözcüğün çok anlamlılık gösterdiği; yazı dilinde unutulmuş bazı dil ögelerinin ise Türkçenin farklı lehçelerinde ve ağızlarında yaşamaya devam ettiği gözlemlenmektedir.

Çocuklar, ana dillerine ilişkin ilk öğrenimlerini ailelerinden ve yakın çevrelerinden edinirler. Çocuğun gelişimine bağlı olarak çevresi ve ihtiyaçları değiştikçe, kullandığı söz dağarcığı da giderek genişler. Bu gelişen söz dağarcığının düzenli ve sistematik biçimde öğretilmesi ise okul ortamında verilen ana dil eğitimiyle mümkün hâle gelir. Bu noktada, Türkçe dersi başta olmak üzere Türkçenin etkin ve özenli kullanımına dayalı olarak tüm dersler önemli bir işlev üstlenmektedir. Tam da bu noktada seçilen metinler ile derslerde kullanılabilecek metinlere dayalı söz varlığı, kültürel kimliğinin devamlılığında etkin bir konundadır. Nitekim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB 2024), öğrencilerin okuduklarından, dinlediklerinden/izlediklerinden hareketle söz varlıklarını zenginleştirerek dil zevklerini geliştirmeleri ve dil bilincine ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bir dil bilincinin ve derinliğinin oluşabilmesi de bir kültürel kimlik ve medeniyet bilincinin var olmasından bağımsız düşünülemez.

Yöntem ve Teknik

Araştırmanın amacı Türk kültür kodlarının devamlılığında Hasan Kallimci'nin Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarının söz varlığını içerisinde kültür kodlarını barındıran alt türlerin işlevsel kullanımını belirlemektir. Belirtilen gerekçe ile; söz varlığının alt türleri içerisinde yer alan terimler ve ikilemeler çalışmada değerlendirilmezken deyimler, atasözleri, kalıp sözler ve kalıplaşmış sözler çalışmada incelenmiştir. Çalışmanın temel amacına bağlı olarak belirlenen alt amaçlar ise şunlardır:

1. Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarında yer alan deyimler nelerdir?
2. Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarında yer alan atasözleri nelerdir?
3. Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarında yer alan kalıp sözler nelerdir?
4. Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitaplarında yer alan kalıplaşmış sözler nelerdir?

Bu araştırma, nitel bir araştırma olup çalışmada verilerin toplanması sırasında doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsadığından araştırılması

hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini de içine almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan söz varlığı ögelerini (deyimler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, terimler, ikilemeler) tespit edebilmek amacıyla kitaplar tek tek okunmuş; bu ögeler metin içinde işaretlenmiştir. Söz varlığı tespitinde Ömer Asım Aksoy'un Atasözü ve Deyimler Sözlüğü, TDK Güncel Türkçe Sözlük, TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, Hürriyet Gökdayı'nın "Türkçede Kalıp Sözler" adlı makalesi ve Semra Bayraktar'ın "Kalıp Sözler" adlı kitabından yararlanılmıştır.

1. Deyimler

Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2023) deyimler, "genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği" olarak tanımlanmaktadır. Aksan (2018: 39), deyimleri; "dildeki söz varlığı bütünü içinde yer alan, dili oluşturan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını ortaya koyan, benzetme ve nüktedanlığa eğilimi olan önemli ögeler" olarak tanımlamaktadır. Metin içerisinde, Türkçe söz varlığının alt türlerinden olan deyimlerin varlığı ve bağlamla desteklenen çeşitliliği, Türk kültür evreninin tarihî ve koletif belleğinin yaşamasına ve zenginleşmesine katkı sunan stratejik değerlerdir.

1.1. Balasagunlu Yusuf romanında yer alan deyimler

Tablo 1: Balasagunlu Yusuf Romanında Yer Alan Deyimler

Sıra	Deyimler	*f*
1.	ziyaret etmek	12
2.	tatlı dil	10
3.	karar vermek	5
4.	davet etmek	4
5.	içi dışı bir (olmak)	4
6.	teselli etmek (vermek)	4
7.	yola (yoluna) koyulmak	4
8.	düşünceye dalmak	3
9.	yakından bilmek (tanımak)	3
10.	yüzünü buruşturmak (veya ekşitmek)	3
11.	akıl vermek	2
12.	başından savmak	2
13.	canı sıkılmak	2
14.	canla başla	2
15.	ders vermek	2
16.	farkına varmak	2
17.	faydalı olmak	2
18.	gönül (gönlünü) almak	2
19.	karara varmak	2
20.	kaşlarını çatmak	2
21.	merak etmek	2
22.	örnek vermek	2

23.	sırtını dönmek	2
24.	sitemde bulunmak	2
25.	sözünü kesmek	2
26.	ümit kesmek	2
27.	yol göstermek	2
28.	zarar vermek	2
29.	hâl hatır (hâlini hatırını) sormak	2
30.	(bir şey olmaya) yüz tutmak	1
31.	(birine) nazı geçmek	1
32.	(birine) tepeden bakmak	1
33.	(birine) yük olmak	1
34.	(birinin) izinden yürümek	1
35.	ağzı kulaklarına varmak	1
36.	ağzına geleni söylemek	1
37.	ağzını aramak	1
38.	akıl erdirmek	1
39.	akıllı olmak	1
40.	aklına düşmek	1
41.	aklından çıkarmamak	1
42.	alçak gönüllülük	1
43.	arayıp sormak	1
44.	ayak sürümek	1
45.	başa (başına) kakmak	1
46.	başının çaresine bakmak	1
47.	baştan savma	1
48.	bıyık altından gülümsemek	1
49.	bildiğini okumak	1
50.	bir dediğini iki etmemek	1
51.	boğazı düğümlenmek	1
52.	boş duramamak	1
53.	boynu bükük	1
54.	burnunu sokmak	1
55.	buyur etmek	1
56.	can sıkmak	1
57.	canını sıkmak	1
58.	davet etmek	1
59.	derde (derdine) derman olmak	1
60.	ders almak	1
61.	dikkatini çekmek	1
62.	dilini tutmak	1
63.	dillerde dolaşmak	1
64.	dirlik düzenlik	1
65.	diz çökmek	1
66.	doğru dürüst	1
67.	dolap çevirmek (döndürmek)	1
68.	donup kalmak	1
69.	dönüp dolaşmak	1
70.	dudak bükmek	1
71.	dur durak (dur dinlen veya dur otur) yok	1

72.	dünya (dünyalar) birinin olmak	1
73.	düzen kurmak	1
74.	el ele vermek	1
75.	elinden geleni yapmak	1
76.	ezilip büzülmek	1
77.	eziyet etmek	1
78.	fark etmek	1
79.	fırsatı kaçırmak	1
80.	fikir edinmek	1
81.	fikir vermek	1
82.	gönül vermek	1
83.	göz kamaştırmak (almak)	1
84.	göz ucuyla süzmek	1
85.	göz yummak	1
86.	gözden geçirmek	1
87.	gözü gönlü tok	1
88.	gözü ilişmek	1
89.	gözüne çarpmak	1
90.	gözünün önüne gelmek	1
91.	günaha girmek	1
92.	haber almak	1
93.	haber göndermek	1
94.	haber vermek	1
95.	hafife almak	1
96.	hak etmek	1
97.	hasret gidermek	1
98.	hayra alamet değil	1
99.	hisse almak	1
100.	hizmet etmek	1
101.	hoşuna gitmek	1
102.	hürmette kusur etmemek	1
103.	ısrar etmek	1
104.	içinden gelmek	1
105.	idare etmek	1
106.	ilgi görmek	1
107.	ilgisini kesmek	1
108.	kafa (zihin) yormak	1
109.	kafa tutmak	1
110.	kafasında şimşek çakmak	1
111.	karşılık vermek	1
112.	karşısına dikilmek	1
113.	kayda geçirmek	1
114.	kendi kabuğuna çekilmek	1
115.	kendini toparlamak (toplamak)	1
116.	kendini yiyip bitirmek	1
117.	kılıçtan geçirmek	1
118.	kulağını çekmek	1
119.	kusur etmemek	1
120.	kuş gibi	1

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

121.	meram (meramını) anlatmak	1
122.	meydan vermemek	1
123.	murada (muradına) ermek	1
124.	neme (ne üstüme) lâzım (gerek)	1
125.	oralı (bile) olmamak	1
126.	ölçüp biçmek	1
127.	örnek almak	1
128.	parmakla sayılmak	1
129.	pılı pırtıyı (pılıyı pırtıyı) toplamak	1
130.	rahat etmek	1
131.	rahat olmak	1
132.	sıkıntıda olmak	1
133.	sorumluluk almak	1
134.	sözünde durmak	1
135.	sözünü bağlamak	1
136.	su gibi akmak	1
137.	surat asmak	1
138.	tası tarağı toplamak	1
139.	tekere çomak sokmak	1
140.	ter dökmek	1
141.	umut bağlamak	1
142.	umut kesmek	1
143.	üzerinden atmak	1
144.	üzerine gitmek	1
145.	vakit geçirmek	1
146.	ver elini…	1
147.	yakışık almamak	1
148.	yanı sıra	1
149.	yas tutmak	1
150.	yer etmek	1
151.	yerine getirmek	1
152.	yerini almak	1
153.	yerli yerinde olmak	1
154.	yol almak	1
155.	yola çıkmak	1
156.	yorgunluk (veya yorgunluğunu) atmak (veya çıkarmak)	1
157.	yüreği sızlamak	1
158.	yüz çevirmek	1
159.	yüzüne vurmak	1
160.	zaman almak	1
161.	zerre kadar	1
Toplam		222

Toplam 222 kullanım değerine sahip 161 farklı deyimin yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

"Şiirini överken ağzı kulaklarına varmıştı" (s. 20).

"Halktan bir kişiyi üzmesi devlet tekerine çomak sokabiliyordu" (s. 37).

"O an Aytoldı'nın kafasında bir şimşek çaktı" (s. 40).

"Sık sık ziyaret etmeyi ihmal etme. Halini hatırını sor. İhtiyacı varsa temin et" (s. 62).

"Görev verilmezse de başımın çaresine bakarım (s. 71).

1.2. Bilgin Şehzade romanında yer alan deyimler

Tablo 2: Bilgin Şehzade Romanında Yer Alan Deyimler

Sıra	Deyimler	*f*
1.	karar vermek	10
2.	idare etmek	7
3.	merak etmek	7
4.	(birinin) hoşuna gitmemek	6
5.	fırsat bulmak	6
6.	haber vermek	6
7.	boynu bükük	4
8.	canı sıkılmak	4
9.	dizinin dibinde	4
10.	saygı duymak (beslemek)	4
11.	ziyaret etmek	4
12.	hasret gidermek	3
13.	not almak	3
14.	not etmek	3
15.	örnek vermek	3
16.	(bir işte) yer almak	2
17.	bağrına basmak	2
18.	Başköşe	2
19.	birlik olmak	2
20.	dalıp gitmek	2
21.	davet etmek	2
22.	dönüp dolaşmak	2
23.	ele geçirmek	2
24.	fark etmek	2
25.	gözden geçirmek	2
26.	gözünün önüne gelmek	2
27.	haber almak	2
28.	haberi olmak	2
29.	hak etmek	2
30.	karar almak	2
31.	karşılık vermek	2
32.	vakit geçirmek	2
33.	yolcu etmek	2
34.	(bir işe) kendini vermek (vurmak veya çalmak)	1
35.	(bir işin) ipleri birinin elinde olmak	1
36.	(bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak	1
37.	(bir şeyde) gözü olmak	1
38.	(bir şeyden) zevk almak (duymak)	1
39.	(bir şeyi) ayakta tutmak	1
40.	(birine) karşı durmak	1

41.	adını koymak	1
42.	akıl etmek	1
43.	aklı fikri bir şeyde olmak	1
44.	aklına gelmemek	1
45.	alçak gönüllü olmak	1
46.	ayağa kalkmak	1
47.	ayakta tutmak	1
48.	bahtı açık olmak	1
49.	başından savmak	1
50.	boy boy	1
51.	burnunun direği sızlamak	1
52.	can vermek	1
53.	canına kıymak	1
54.	çekeceği olmak	1
55.	dediği dedik (çaldığı düdük)	1
56.	değer vermek	1
57.	dikkat çekmek	1
58.	dilinin ucuna gelmek	1
59.	doyum olmamak	1
60.	dünyalar onun olmak	1
61.	eksik olma!	1
62.	eline sağlık	1
63.	feryat etmek	1
64.	fırsat kollamak (gözlemek)	1
65.	fırsatı kaçırmak	1
66.	fikir yürütmek	1
67.	gelin gitmek	1
68.	geride kalanlar	1
69.	gönlü akmak	1
70.	gönlünü serin tutmak	1
71.	gönül koymak	1
72.	gönül vermek	1
73.	göz alıcı	1
74.	göz ucuyla(göz kuyruğuyla) bakmak	1
75.	gözden kaybolmak	1
76.	göze almak	1
77.	gözünün içine bakmak	1
78.	gözünün önünden geçmek	1
79.	gözyaşı dökmek	1
80.	günleri sayılı olmak	1
81.	güven vermek	1
82.	haber uçurmak	1
83.	heyecan duymak	1
84.	hırlı mıdır, hırsız mıdır?	1
85.	hizmet etmek	1
86.	hoş görmemek (karşılamamak)	1
87.	hüzün çökmek	1
88.	iç açmak	1
89.	içi içine sığmamak	1

90.	ilgi duymak	1
91.	ilgi görmek	1
92.	itişip kalkışmak	1
93.	izin almak	1
94.	kafa yormak	1
95.	kan dökmek	1
96.	karar kılmak	1
97.	karşı çıkmak	1
98.	karşı karşıya gelmek	1
99.	kenara çekilmek	1
100.	kendini vermek (bir şeye)	1
101.	kendini kaptırmak	1
102.	kendini kaptırmak	1
103.	kendini tutamamak	1
104.	kıyamete kadar	1
105.	meraktan çatlamak	1
106.	mola vermek	1
107.	muradına ermek	1
108.	müjde vermek (götürmek)	1
109.	omuz silkmek	1
110.	öç (öcünü) almak (çıkarmak)	1
111.	ödü kopmak (patlamak)	1
112.	ölçüp biçmek	1
113.	razı etmek	1
114.	razı olmak	1
115.	sağ kalmak	1
116.	sağ olsun	1
117.	söz vermek	1
118.	su yürümek	1
119.	surat asmak	1
120.	teselli bulmak	1
121.	uzak durmak	1
122.	üzerinden atmak	1
123.	üzerine gelmek	1
124.	üzerine yürümek	1
125.	yakışık almamak	1
126.	yem olmak	1
127.	yola çıkmak	1
128.	yuva kurmak	1
129.	yüreği sızlamak	1
130.	yüzü asık	1
131.	zaman almak	1
132.	ziyafet çekmek (vermek)	1
Toplam		209

Toplam 209 kullanım değerine sahip 132 farklı deyimin yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

"Fırsat bulduğunda çarşıyı dolaşıyor, dükkân sahipleri ile müşterilerin pazarlıklarını dinlemekten zevk alıyordu" (s. 39).

Sıra	Deyimler	*f*
1.	karar vermek	10
2.	karşılık vermek	9
3.	moralini bozmak	9
4.	yola çıkmak	9
5.	canı sıkılmak	8
6.	davet etmek	8
7.	merak etmek	8
8.	idare etmek	7
9.	karar almak	7
10.	terk etmek	7
11.	haberi olmak	6
12.	teslim etmek	6
13.	(bir işte) yer almak	5
14.	gözden geçirmek	5
15.	sürgüne göndermek	5
16.	tedbir almak	5
17.	can vermek	4
18.	derli toplu	4
19.	doğru bulmak	4
20.	esir almak	4
21.	izin almak	4
22.	karşı çıkmak	4
23.	kontrol altına almak	4
24.	yol almak	4
25.	dersini vermek	3
26.	dikkat çekmek	3
27.	düzen vermek (düzene koymak, düzene sokmak)	3
28.	el koymak	3
29.	esir düşmek	3

30.	eziyet etmek	3
31.	gözü olmak	3
32.	haber almak	3
33.	haber vermek	3
34.	haberi gelmek	3
35.	hayretler içinde kalmak (hayrette)	3
36.	karşı karşıya gelmek	3
37.	kaşı (kaşları) çatılmak	3
38.	kayıp vermek	3
39.	moral vermek	3
40.	savaş açmak (ilan etmek)	3
41.	telgraf çekmek	3
42.	ümit kesmek	3
43.	yakından bilmek (tanımak)	3
44.	yok etmek	3
45.	ziyaret etmek	3
46.	(bir yere) başını sokmak	2
47.	aklı bir yerde olmak	2
48.	aslan gibi	2
49.	ayağa kaldırmak	2
50.	dile getirmek	2
51.	eli kolu (ayağı) bağlı durmak(kalmak)	2
52.	esir etmek	2
53.	fark etmek	2
54.	faydalı olmak	2
55.	fırsat bulmak	2
56.	fırsatı kaçırmamak	2
57.	geri almak	2
58.	geri kalmak	2
59.	görev almak	2

60.	gözü (bir yerde olmak)	2
61.	gözyaşı dökmek	2
62.	hasret gidermek	2
63.	ısrar etmek	2
64.	ileri gitmek	2
65.	iş işten geçmek	2
66.	karşı koymak	2
67.	kendi başına	2
68.	mırın kırın etmek	2
69.	örnek olmak	2
70.	rahat etmek	2
71.	rapor etmek	2
72.	sözünü esirgememek(sakınmamak)	2
73.	surat asmak	2
74.	şeref vermek	2
75.	tehdit etmek	2
76.	uygun bulmak	2
77.	ümidi kırılmak	2
78.	ümit vermek	2
79.	üzerine almak	2
80.	(bir iş) elinde (elde) olmak	1
81.	(bir işin, bir yerin) başında gelmek	1
82.	(bir şey) elden gitmek	1
83.	(bir şeyi) garanti etmek	1
84.	(bir şeyin) başına geçmek	1
85.	(bir yere) kendini atmak	1
86.	(biri veya bir şey) ortadan kaybolmak	1
87.	(birinden) ricada bulunmak	1
88.	(birini) mecbur tutmak	1
89.	(birinin) aklını karıştırmak	1

90.	(birinin) başını belaya sokmak	1
91.	(birinin) eline kalmak	1
92.	(birinin) kuyusunu kazmak	1
93.	(birinin) tüyleri diken diken olmak	1
94.	(birinin) yakasını bırakmamak	1
95.	bir hâl almak (hâle girmek)	1
96.	adam olmak	1
97.	ağız aramak (yoklamak)	1
98.	akıl erdirememek (ermemek)]	1
99.	aklı ve gönlü bir yerde olmak	1
100.	aklına gelmek	1
101.	anlam verememek (anlam vermek)	1
102.	anlayışla karşılamak (anlayış göstermek)	1
103.	ant içmek	1
104.	araya girmek	1
105.	ardı sıra (peşi sıra) (arkası sıra)	1
106.	arkadan vurmak	1
107.	arkasına almak	1
108.	ateş etmek	1
109.	ayrı düşmek	1
110.	bağrına basmak	1
111.	baskın yapmak	1
112.	başının çaresine bakmak	1
113.	başsız bırakmak	1
114.	bayram etmek (yapmak)	1
115.	birlik olmak	1
116.	boş bulunmak	1

117.	boyun eğmek	1
118.	burnunda tütmek	1
119.	buz gibi	1
120.	can korkusu	1
121.	canla başla	1
122.	cennet gibi	1
123.	çakılıp kalmak	1
124.	çıkışmak (çıkış yapmak	1
125.	denize dökmek	1
126.	destan yazmak	1
127.	dışına çıkmak	1
128.	dil uzatmak	1
129.	dili çözülmek	1
130.	diline dolamak	1
131.	dudak bükmek (dudağını)	1
132.	duymazdan gelmek	1
133.	ekip biçmek	1
134.	el ele vermek	1
135.	elde etmek	1
136.	elden ele dolaşmak (gezmek)	1
137.	ele geçirmek	1
138.	elinden almak	1
139.	elinden geleni yapmak	1
140.	eline geçmek	1
141.	eline tutuşturmak	1
142.	elini kolunu sallaya sallaya gelmek	1
143.	emanet bırakmak (etmek, vermek)	1
144.	emrine girmek	1
145.	esir edilmek	1
146.	fırsat beklemek (aramak)	1
147.	fırsat vermek	1

148.	fırtına kopmak (patlamak)	1
149.	geri çekilmek	1
150.	geri çevirmek	1
151.	geri dönmek	1
152.	girişimde bulunmak	1
153.	göğüs göğüse	1
154.	görüş belirtmek	1
155.	göz altında tutmak	1
156.	göz dikmek	1
157.	göz göze gelmek	1
158.	göz önünde tutmak(bulundurmak)	1
159.	göz yummak	1
160.	göze almak	1
161.	göze çarpmak	1
162.	gözetime almak	1
163.	gözleri dolmak	1
164.	gözleri kamaşmak	1
165.	gözlerinden okumak	1
166.	gözlerini dikmek	1
167.	gözü ilişmek	1
168.	gözü kulağı olmak	1
169.	gözü üstünde olmak	1
170.	gözünü dikmek	1
171.	gözyaşına boğulmak	1
172.	gündüz gözüyle	1
173.	haber göndermek	1
174.	hakkı olmamak	1
175.	haklı çıkmak	1
176.	hata etmek	1
177.	hazırlık yapmak (görmek)	1
178.	hazırlıklı olmak (bulunmak)	1

179.	hizmet etmek	1
180.	için için gülmek (gülümsemek)	1
181.	içine hüzün çökmek	1
182.	içini çekmek	1
183.	ileri atılmak (çıkmak)	1
184.	ileri geri konuşmak (söz etmek,laflar etmek)	1
185.	ilgi duymak	1
186.	inci gibi	1
187.	inim inim inlemek	1
188.	inkârdan gelmek	1
189.	isyan bayrağı çekmek	1
190.	işe yaramak	1
191.	kafasına koymak	1
192.	kafasını kırmak	1
193.	kan ağlamak	1
194.	kan akmak	1
195.	kan dökmek	1
196.	kanına girmek	1
197.	kapıya dayanmak	1
198.	karşı karşıya olmak	1
199.	karşı olmak	1
200.	kaşık sallamak	1
201.	kendi kendine	1
202.	kendinden emin	1
203.	kendini göstermek	1
204.	kendini yoklamak	1
205.	kıyamet kopmak	1
206.	kökünü kazımak	1
207.	kusur etmemek	1
208.	lafta kalmak	1
209.	layık görmek	1

210.	mesafe bırakmak (koymak)	1
211.	morali bozulmak	1
212.	murada (muradına) ermek	1
213.	mücadele vermek	1
214.	nam salmak	1
215.	nara atmak	1
216.	nesi var nesi yok	1
217.	omuz omuza	1
218.	ortaya atmak	1
219.	ortaya sürülmek	1
220.	otorite sağlamak (temin etmek)	1
221.	öç (öcünü) almak (çıkarmak)	1
222.	ölüm kalım meselesi (savaşı)yapmak (olmak)	1
223.	önüne geçmek	1
224.	paniğe kapılmak	1
225.	politika yapmak	1
226.	rahat bırakmamak	1
227.	rahat olmak	1
228.	rahat olmak	1
229.	rahat olmak	1
230.	rapor vermek	1
231.	serbest bırakmak	1
232.	sevk etmek	1
233.	sıkı durmak	1
234.	sitemde bulunmak	1
235.	söz vermek	1
236.	şaşkına dönmek	1
237.	taktik vermek	1
238.	tereddüt etmek / içinde olmak	1
239.	tereddüt göstermek	1

240.	teselli etmek	1
241.	tığ gibi	1
242.	tutsak düşmek	1
243.	umutsuzluğa düşmek (kapılmak)	1
244.	uygun görmek	1
245.	ümit bağlamak	1
246.	ümitsizliğe düşmek	1
247.	üzerine yürümek	1
248.	vakti gelmek	1
249.	varı yoğu (birinin)	1
250.	varlık göstermek	1
251.	velveleye vermek	1
252.	yanı sıra	1
253.	yanında olmak	1
254.	yere yıkılmak	1
255.	yerine getirmek	1
256.	yok olmak	1
257.	yolcu etmek	1
258.	yorgun düşmek	1
259.	yüreği cız etmek	1
260.	yüreği yanmak	1
261.	yüreğine su serpmek	1
262.	yüzü gülmek	1
263.	zar gibi	1
264.	zararlı çıkmak	1
265.	zemin hazırlamak	1
Toplam	463	

"Hocalardan bazılarının kibirli tavırları ve konuşmalarına şahit olan Mahmut'un canı sıkılıyordu" (s. 40).

"Anasının yaptığı sıcacık, mis kokulu ekmeklerin yanı sıra yemeklerini de özlemişti. Burnunun direği sızlamıştı" (s.92).

"Arkadaşlarının hayvanları taklit ederek gıdaklamaları, miyavlamaları, kişnemeleri gözünün önüne geldi" (s. 104).

"Geceye kalırsak vahşi hayvanlara yem olabiliriz" (s. 124).

1.2. Anadolu'dan Yükselen Ses romanında yer alan deyimler

Tablo 3: Anadolu'dan Yükselen Ses Romanında Yer Alan Deyimler

Toplam 463 kullanım değerine sahip 265 farklı deyimin yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

"Biz burada eli kolu bağlı duruyor, bir şey yapamıyoruz" (s. 19).

"İstanbul'un serin havası, buz gibi suları burnunda tütecekti fakat vatan toprağı korunmalıydı" (s. 22).

"Düşmanın morali iyice bozuldu, kaçmaya hazırlanıyor" (s. 33).

"İngilizlerin, bu cephedeki ordularını kuvvetlendirmesine göz yummuştu" (s. 38).

"Merak etme, yakında bu muradına da ereceksin" (s. 139).

2. Atasözleri

Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK,2023) ise atasözü "uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz; deme, mesel, sav, darbımesel" olarak açıklanmaktadır. Aksan (2018: 41), atasözünü; "dilin söz varlığı unsurları arasında yer alan, toplumun bilgeliğini, dünya görüşünü, deneyimlerini ve anlatımdaki gücünü yansıtan, kuşaktan kuşağa hiç değişmeden aktarılabildiği gibi zamanla değişikliğe uğrayıp yitebilen sözler" olarak tanımlamaktadır. Atasözlerinin yitiminin, temsil etikleri anlam evreni ve kültürel kimliğin değişmesi, zayıflaması gibi sonuçları da olabilecektir. Salt bu nedenle dahi özellikle çocuk edebiyatı eserlerinde, söz varlığının alt türü olan ata sözlerine yer verilerek benimsenmesi, toplumları millet kılan anlam paradigmasının keşfi ile benimsenmesi anlamına gelebilmektedir. Atasözleri, daha köklü bir tarihsel geçmişe dayanmakla birlikte, deyim, kalıp söz ve kalıplaşmış söze göre sembolik anlama dayalı olduğu için çocuklar tarafından anlamlandırılması daha güç olan söz varlığı ögeleridir.

2.1. Balasagunlu Yusuf romanında yer alan atasözleri

Tablo 4: Balasagunlu Yusuf Romanında Yer Alan Atasözleri

Sıra	Atasözleri	*f*
1.	balık baştan kokar	1
2.	sinek küçüktür ama mide bulandırır	1

3.	su akarken testiyi (kabımızı) doldurmalı	1
Toplam		3

İncelenen kitapta 3 atasözü birer kez kullanılmış olup atasözlerinin geçtiği tümceler şunlardır:

"Su akarken kabımızı doldurmalıyız dostum, dedi" (s. 19).

"Fakat sinek küçük de olsa mide bulandırıyordu" (s. 29).

"Bilirsin, balık baştan kokar" (s. 34).

2.2. Bilgin Şehzade romanında yer alan atasözleri

Tablo 5: Bilgin Şehzade Romanında Yer Alan Atasözleri

Sıra	Atasözleri	*f*
1.	avcı ne kadar hile (al) bilse ayı o kadar yol bilir	1
2.	damlaya damlaya göl olur	1
3.	şaşkın misafir, ev sahibini ağırlar	1
Toplam		3

İncelenen kitapta 3 atasözü birer kez kullanılmış olup atasözlerinin geçtiği tümceler şunlardır:

"Avcı avlanmak için ne kadar hile bilirse ayı da kaçmak için o kadar yol bilir" (Bilgin Şehzade, s. 130).

"Şaşkın misafir, ev sahibini ağırlar" (s. 130).

"Birer birer bin olur; damlaya damlaya göl olur" (s. 131).

2.3. Anadolu'dan Yükselen adlı romanda atasözleri

Anadolu'dan Yükselen Ses adlı romanda atasözünün kullanılmadığı belirlenmiştir.

3. Kalıp Sözler

Aksan'a (2018: 42) göre kalıp sözler, dilin söz varlığı unsurları arasında yer alan ve toplumdaki insanların ilişkileri sırasında kullandıkları âdet olan birtakım sözlerdir. Bayraktar (2022: 28) kalıp sözleri "en az iki sözcükten oluşup tek bir anlamı karşılamak üzere kalıplaşan, ancak vurgulanan ana kavramı koruyarak tek bir sözcüğe indirgenebilen ve aynı bağlamda toplum tarafından sıkça ve geleneksel olarak kullanılan, sosyal etkileşimde, kendini ifade etme ve söylem işlevlerinde önemli rol oynayan, hızlı ve akıcı iletişimin anahtarı olan sözcükler." olarak açıklamaktadır. Bu özelliği ile Türkçe kalıp sözler, Türk kültürünün yakın geçmişinden

de dayanak alan kolektif anlam kodları olarak değerlendirilebilir. Bu kodların çocuk edebiyatı okurlarınca algılanıp kullanılması ise hayata tutunan düşünce ve davranış kalıplarının benimsenerek yaşatılmasına katkı sunmaktadır.

3.1. Balasagunlu Yusuf romanında yer alan kalıp sözler

Tablo 6: Balasagunlu Yusuf Romanında Yer Alan Kalıp Sözler

Sıra	Kalıp Sözler	*f*
1.	teşekkür ederim	10
2.	esen kalın	5
3.	hakkını helal et	5
4.	nasılsın	4
5.	helal olsun	3
6.	İnşallah	3
7.	dikkat et	2
8.	dikkatli ol	2
9.	rica ederim	2
10.	Tanrı rahmet eylesin	1
11.	Affet	1
12.	Allah korusun	1
13.	bereket versin	1
14.	geçmiş olsun	1
15.	ya sabır	1
16.	yazıklar olsun	1
Toplam		43

Toplam 43 kullanım değerine sahip 16 farklı kalıp sözün yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

"Bakıyorum ipekli kumaşlara rağbet fazla. İyi de kazanıyorsun. Allah bereket versin, dedim" (s. 19).

"Bir araba kiralayıp Kâşgar'a doğru yola koyulduk. Esen kal Balasagun! Ver elini Kâşgar!" (s. 26).

"Bir sabah işe geldiğimde temizlikçi odamızdan çıkıyordu. Selamlaştık. Odanızı temizledim dedi. Teşekkür ederim dedim" (s. 31).

"Hakan bir gün Aytoldı'nın ziyaretine gitti. Geçmiş olsun dedi Nasılsın? Durumun nasıl? Kendini nasıl hissediyorsun diye sordu" (s. 64).

"Aytoldı son sözlerini zorlanarak söylemişti. Nefes alması zorlaşmıştı. Oğlum hakkını helal et dedi" (s. 68).

3.2. Bilgin Şehzade romanında yer alan kalıp sözler

Tablo 7: Bilgin Şehzade Romanında Yer Alan Kalıp Sözler

Sıra	Kalıp Sözler	*f*
1.	teşekkür ederim	6
2.	aferin	3
3.	hakkını helal et	3
4.	helal olsun	3
5.	hoşça kal	3
6.	teşekkürler	3
7.	dikkat et	2
8.	inşallah	2
9.	sağ ol	2
10.	Allah başımızdan eksik etmesin	1
11.	Allah bilir	1
12.	Allah razı olsun	1
13.	Allah sağlık versin	1
14.	Allah'a sonsuz övgüler	1
15.	eline sağlık	1
16.	çok şükür	1
17.	hamdolsun	1
18.	hayırdır inşallah	1
19.	hoş geldin	1
20.	nasip	1
21.	özür diliyorum	1
Toplam	39	

Toplam 39 kullanım değerine sahip 21 farklı kalıp sözün yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

COPE COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS OPEN ACCESS CC BY NC
Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

"Tekrar gelip sizi, buraları görmen mümkün olur mu bilmem! Bir daha görüşmek nasip olmayabilir. Hakkını helal et" (s. 85).

"Bir daha görüşmek nasip olmayabilir. Hakkını helal et. Helal olsun, dedi arkadaşı. Sen de hakkını helal et. Helal olsun!" (s. 85).

"Çocukluğu, dedesi, babası, akrabaları, arkadaşları, anıları hepsi geride kalıyordu. Hoşça kal Kâşgar, dedi. Hoşça kalın anılarım…" (s. 87).

"Türkçe sözler derlemeye o kadar kendimi vermişim ki sana bir ad koymak aklıma bile gelmemmiş. Senden özür diliyorum." (s. 115).

"Halife, kitabı eline aldı. Tutarken, yapraklarını karıştırıp bazı sayfalardan bölümler okurken heyecan duyuyordu. Ellerine sağlık dedi" (s. 142).

3.3. Anadolu'dan Yükselen Ses romanında yer alan kalıp sözler

Tablo 8: Anadolu'dan Yükselen Ses Romanında Yer Alan Kalıp Sözler

Sıra	Kalıp Sözler	*f*
1.	hoş geldin	6
2.	Tebrikler	6
3.	teşekkür ederim	6
4.	çok şükür	3
5.	Merhaba	3
6.	baş üstüne	2
7.	Buyurun	2
8.	Hayret	2
9.	seve seve	2
10.	Allah korusun	1
11.	Allah'a ısmarladık	1
12.	Allah korusun	1
13.	Allah muvaffak eylesin	1
14.	başarılar dilerim	1
15.	Bravo	1
16.	dikkat et	1
17.	efendim	1
18.	gazan mübarek olsun	1

19.	güle güle	1
20.	hay hay	1
21.	helal olsun	1
22.	sağ ol(un)	1
23.	uğurlar olsun	1
Toplam		46

Toplam 46 kullanım değerine sahip 23 farklı kalıp sözün yer aldığı kitaptan rastlantısal olarak seçilen örnek tümceler şunlardır:

"Sizi tahtta görmek sevindirdi, dedi Mustafa Kemal. Tebrik ediyor ve başarılar diliyorum" (s.46).

"Salona alındığında tanımadığı bir kişi yanına yaklaştı. Hoş geldiniz paşa dedi. Tabancanızı teslim edeceksiniz" (s.49).

"Cevat Paşa samimi bir şekilde sordu. Kemal, bir şey mi yapacaksın? Evet Paşam, dedi Mustafa Kemal. Bir şey yapacağım. Allah muvaffak etsin" (s. 71).

"Bir şey diyemedi. Vedalaşmanın daha fazla uzamasını doğru bulmadı. Annesinin elini öptü. Allah'a ısmarladık güle güle" (s. 116).

"Bir şey diyemedi. Vedalaşmanın daha fazla uzamasını doğru bulmadı. Annesinin elini öptü. Allah'a ısmarladık güle güle" (s. 116).

4. Kalıplaşmış Sözler

Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların, belli bir durumdan, olaydan sonra söyledikleri evrenselleşmiş sözlerdir. Bir dilin söz varlığında özgün biçimiyle veya çeviri yoluyla yerleşmiş durumda görülür. J. Caesar'ın "Sende mi Brutus?" Sinoplu Diogenes'in "Gölge etme başka ihsan istemem (istemez)", Shakespeare'in ünlü Hamlet yapıtında geçen "olmak ya da olmamak" özdeyişi gibi örnekler Türkçeye çeviri yoluyla geçmiştir (Aksan,2018:43). Özellikle çocuk edebiyatı eserlerinde çeviri ağırlıklı değil de Türkçe kökenli, kaynağını Türk kültür evreninden alan kalıplaşmış sözlerin kullanımı, okurların da öncelikle kendi kültür kodlarına odaklanmalarını koşullayacaktır. Bu söz varlığı türleri, ifade edilen anlamla birlikte sözlerin oluşturucusunun da öğrenilmesine ve benimsenmesine katkı sunmaktadır.

4.1. Balasagunlu Yusuf adlı romanda kalıplaşmış sözler

Balasagunlu Yusuf adlı romanda kalıplaşmış sözün kullanılmadığı belirlenmiştir.

4.2. Bilgin Şehzade adlı romanda kalıplaşmış sözler

Bilgin Şehzade adlı romanda kalıplaşmış sözün kullanılmadığı belirlenmiştir.

4.3. Anadolu'dan Yükselen Ses romanında yer alan kalıplaşmış sözler

Tablo 9: Anadolu'dan Yükselen Ses Romanında Yer Alan Kalıplaşmış Sözler

Sıra	Kalıplaşmış Sözler	*f*
1.	Çanakkale geçilmez!	1
2.	Size ben hücum etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum.	1
3.	Geldikleri gibi giderler.	1
4.	Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.	1
5.	Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.	1
6.	Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir; ileri!	1
Toplam		6

İncelenen kitapta kullanılan 6 farklı kalıplaşmış sözün geçtiği örnek tümceler şunlardır:

Çanakkale geçilmez: Dünyaya, "Çanakkale geçilmez!" diye haykırmışlardı (s.28).

Size ben hücum etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum: 57. Alayın Mehmetçiklerine seslendi. "Size ben hücum etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum." Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir. Hücum! (s.31)

Geldikleri gibi giderler: "Dün Çanakkale'den kovduğumuz düşman, elini kolunu sallaya sallaya İstanbul'a geldi." diyerek yumruklarını ve dişlerini sıktı. Yanında bulunanlar, dudaklarından şu sözlerin döküldüğünü eşittirler: "Geldikleri gibi giderler!" (s.58)

Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir: Meclis, ilk anayasayı yaparak, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir!" diyerek haykırdı (s.98).

Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır: Mehmetçikler, vuruşuyor, şehit oluyor, vatanı savunuyordu. Savaş, her karış vatan toprağında, Mustafa Kemal'in, "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz…" anlayışıyla yapılıyordu (s.110).

Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir; ileri: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, tarihî emrini verdi. "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir; ileri!" (s.123)

Sonuç

Hasan Kallimci'nin Bilgin Şehzade, Balasagunlu Yusuf, Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitapları söz varlığı (deyimler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler) açısından incelenmiştir. İncelenen kitaplarda toplam 1301 söz varlığı unsuru belirlenmiştir. Sıklık dağılımlarına göre 894 kullanımı ile deyimler, 128 kullanımı ile kalıp sözler, ve 6'şar kullanımla atasözleri ve kalıplaşmış sözlerin işletimi belirlenmiştir.

Deyimler açısından yapılan incelemelerde, araştırmaya konu edilen kitaplardan en fazla deyimin Anadolu'dan Yükselen Ses adlı kitapta (463 deyim) bulunduğu, en az deyimin ise Bilgin Şehzade adlı kitapta (209 deyim) tespit edildiği görülmektedir. Anadolu'dan Yükselen Ses adlı kitabı 222 deyimle Balasagunlu Yusuf kitabı takip etmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinin söz varlığı açısından incelendiği benzer çalışmalara bakıldığında tespit edilen deyim sayıları şu şekildedir: Aktaş (2016) Sevim Ak'ın Yıldızlar Nereye?, Duvarlar Resim olsa öykülerinde 458, Özdemir Mete (2016) Sevim Ak'a ait 12 adet kitapta 1412, Akkuş (2019) Seza Kutlar Aksoy'un öykülerinde 398, Fidan (2019) Çahit Uçuk'un Türk İkizleri ve Gümüş Kanat adlı çocuk romanlarında 435, Ziya (2019) Behiç Ak'ın çocuk romanlarında 1144, Çetinkaya (2020) Ayla Çınaroğlu'nun masal ve hikâyelerini söz varlığı açısından incelediği 24 eserde 168, Kumaş (2021) Süleyman Bulut'un çocuk romanlarında 1996, Ay (2021) Aytül Akal'ın çocuk romanlarında 703, Şanda (2022) Özgür Balpınar'ın çocuk edebiyatı yapıtlarında 1145, Artuğ (2023) Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde 1687, Evler (2023) Şermin Yaşar'ın çocuklara yönelik eserlerinde 1938, Bayer (2024) Rıfat Ilgaz'ın çocuklara yönelik eserlerinde 522, Gülbeyaz (2024) Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarında 1367 deyim tespit etmiştir. Söz konusu çalışmalardaki deyimlerin sayısındaki farklılığın sebebinin çalışmalara dâhil edilen eserlerin sayısı, hacmi ve kapsamının farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Deyimler açısından incelemeye konu olan üç kitabın da diğer söz varlığı unsurlarına göre zengin olduğu görülüp farklı tarihlerde yapılan benzer çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Çalışmada örneklerin de verildiği deyimlerin anlam çeşitliliği, hedef kitleye yönelik olarak Türk kültür evreninin tanınmasına, kazanılmasına katkı sunma potansiyelini sergilemektedir.

Atasözlerine bakıldığında, en fazla atasözünün üçer örnekle Bilgin Şehzade ve Balasagunlu Yusuf adlı kitaplarda yer aldığı belirlenmiştir. Anadolu'dan Yükselen Ses adlı kitapta ise herhangi bir atasözü belirlenmemiştir. Tespit edilen üç atasözü şunlardır: "sinek küçük de olsa mide bulandırıyordu" (sinek küçük ama mide bulandırır), "su akarken kabımızı doldurmalıyız" (su akarken testi doldurulmalı), "avcı avlanmak için ne kadar hile bilirse, ayı da kaçmak için o kadar yol bilir" (avcı ne kadar hile bilse, ayı o kadar yol bilir). Yazarın, bu atasözlerini aktarırken kalıp dışına çıkarak sözcük değişikliklerine gittiği görülmektedir.

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Çocuk edebiyatı eserlerinin söz varlığı açısından incelendiği benzer çalışmalara bakıldığında tespit edilen atasözleri sayıları şu şekildedir: Aktaş (2016) Sevim Ak'ın Yıldızlar Nereye?, Duvarlar Resim olsa öykülerinde 3, Özdemir Mete (2016) Sevim Ak'a ait 12 adet kitapta 14, Akkuş (2019) Seza Kutlar Aksoy'un öykülerinde 5, , Fidan (2019) Çahit Uçuk'un Türk İkizleri ve Gümüş Kanat adlı çocuk romanlarında 15, Ziya (2019) Behiç Ak'ın çocuk romanlarında 17, Çetinkaya (2020) Ayla Çınaroğlu'nun masal ve hikâyelerini söz varlığı açısından incelediği 24 eserde 3, Kumaş (2021) Süleyman Bulut'un çocuk romanlarında 4, , Ay (2021) Aytül Akal'ın çocuk romanlarında 1, Şanda (2022) Özgür Balpınar'ın çocuk edebiyatı yapıtlarında 4, Artuğ (2023) Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde 18, Evler (2023) Şermin Yaşar'ın çocuklara yönelik eserlerinde 22, Bayer (2024) Rıfat Ilgaz'ın çocuklara yönelik eserlerinde 33, Gülbeyaz (2024) Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarında 17 atasözü tespit etmiştir. İncelemeye konu olan eserlerdeki toplam 3282 söz varlığı unsuru arasında 6 atasözünün kullanılmasının yeterli olmadığı düşünülse de farklı tarihlerde yapılan benzer çalışmalarının sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Bunun yanında Türkçenin ilk söz varlığı çalışması özelliğine sahip olan Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınmış Dîvânu Lügâti't-Türk'te geçen atasözlerinin eserde yaşatılması Türk kültürünün köklerinin yaşatılması özelliğine sahiptir.

Kalıp sözler incelendiğinde, en fazla kalıp sözün 46 kullanımla Anadolu'dan Yükselen Ses adlı kitabında, en az kalıp sözün ise 39 kullanımla Bilgin Şehzade adlı kitabında kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'dan Yükselen Ses adlı eseri, 42 kalıp söz ile Balasagunlu Yusuf adlı kitap takip etmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinin söz varlığı açısından incelendiği benzer çalışmalara bakıldığında, tespit edilen kalıp sözlerin sayıları şu şekildedir: Aktaş (2016), Sevim Ak'ın Yıldızlar Nereye? ve Duvarlar Resim Olsa adlı öykülerinde 18; Özdemir Mete (2016), Sevim Ak'a ait 12 kitapta 70; Akkuş (2019), Seza Kutlar Aksoy'un öykülerinde 21; Fidan (2019), Çahit Uçuk'un Türk İkizleri ve Gümüş Kanat adlı çocuk romanlarında 122; Ziya (2019), Behiç Ak'ın çocuk romanlarında 153; Çetinkaya (2020), Ayla Çınaroğlu'nun masal ve hikâyelerini incelediği 24 eserde 6; Kumaş (2021), Süleyman Bulut'un çocuk romanlarında 623; Ay (2021), Aytül Akal'ın çocuk romanlarında 82; Evler (2023), Şermin Yaşar'ın çocuklara yönelik eserlerinde 221; Bayer (2024), Rıfat Ilgaz'ın çocuk kitaplarında 222; Gülbeyaz (2024) ise Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarında 1016 kalıp söz tespit etmiştir Bu sonuçlara bakıldığında, çocuk edebiyatı eserlerinde kalıp söz kullanımının yazar ve eser arasında farklılık gösterdiği ve söz varlığı açısından zenginliğin belirgin biçimde değişebildiğini ortaya koyulmaktadır. Hasan Kallimci'nin incelenen eserleri, bu yönüyle de tekrarın yoğunluk göstermediği yüksek çeşitliliğe sahiptir.

Kalıplaşmış sözler açısından yapılan incelemede, tespit edilen altı kalıplaşmış sözün tamamının Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk kitabında yer aldığı, Bilgin Şehzade ve Balasagunlu Yusuf adlı kitaplarda ise herhangi bir kalıplaşmış sözün tespit edilmediği belirlenmiştir. Çocuk edebiyatı eserlerinin söz varlığı açısından incelendiği benzer çalışmalara bakıldığında; Aktaş (2016), Sevim Ak'ın Yıldızlar Nereye? ve Duvarlar Resim Olsa adlı

öykülerinin kalıplaşmış sözler açısından zengin olmadığı sonucuna ulaşırken, Akçakoyun (2019), Zeynep Cemali Öykü Yarışmalarında (2011–2017 Yılları) Ödüllü Eserlerin Söz Varlığı İncelemesi adlı çalışmasında, söz konusu dönemde ödül alan otuz öyküden yalnızca ikisinde kalıplaşmış sözlere yer verildiğini tespit etmiştir. Kumaş (2021), Süleyman Bulut'un yedi çocuk romanında; Gülbeyaz (2024) ise Şermin Yaşar'a ait sekiz çocuk kitabında herhangi bir kalıplaşmış söze rastlamamıştır. Balasagunlu Yusuf ve Bilgin Şehzade adlı çocuk kitapları, MEB (2024) 5., 6., 7. ve 8. sınıf seviyelerinde konuşma ve yazma becerileri bölümünde "konuşmasını zenginleştirecek biçimde söz varlığını kullanabilme" ve "yazısını zenginleştirecek biçimde söz varlığını kullanabilme" öğrenme çıktılarına ulaşma noktasında kalıplaşmış sözler açısından yeterli olmadığı düşünülebilecekken alan yazınındaki diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında Anadolu'dan Yükselen Ses adlı çocuk romanının söz konusu öğrenme çıktısına ulaşma noktasında yeterli olduğu düşünülmektedir.

Hasan Kallimci'nin incelenen eserlerinde söz varlığı alt türleri içerisinde en zengini olan deyimlerin toplam işletim değerleri (*f*) yanında çeşitliliği Türk kültür evreninin tarihten gelen kültür kodlarını barındırması ve birer çocuk edebiyatı eseri olarak hedef kitleye kazandırabilmesi yönüyle önemli bir değere sahiptir. Deyimlerin ardından en sık kullanılan söz varlığı türü olan kalıp sözler de hem çeşitlilik hem de sıklık değerleri itibariyle zengin bir veri özelliği sunmaktadır. Deyimler başta olmak üzere bu iki alt tür, aynı zamanda Türkçenin önemli üretim potansiyeline sahip zenginliklerinden olan fillerin de zengin çeşitlilikle birlikte öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Çocuk okurlar tarafından anlamlandırılması, öğrenilerek günlük hayatta kullanılması deyimlere ve kalıp sözlere göre daha zor ve sınırlı olan atasözleri, Kallimci'nin incelenen eserleri içerisinde tarihsel kökenleri daha geç zamana (daha çok Karahanlılar olarak bilinen Türk Hakanlığı dönemi) dayalı olan Balasagunlu Yusuf ve Bilgin Şehzade adlı eserlerde üçer kez yer bulmuştur. Anadolu'dan Yükselen Ses eserinde atasözüne yer vermeyen yazar, kullanmış olduğu altı atasözünde de farklı anlam merkezlerini ve toplumsal işlevlerini okurları ile buluşturmuştur. İçerikleri yanında onları oluşturan kişilerin ve o kişilerin öncülük ettikleri karakteristik özelliklerin öğrenilmesine ve benimsenmesine olanak sağlayan kalıplaşmış sözler ise incelenen eserler içerisinde sadece Anadolu'dan Yükselen Ses'te altı farklı sözle birer kez işletilmiştir. Eserin içeriğine de uygun olarak sözlerin tamamının Gazi Mustafa Kemal Atatürk'a ait oluşu, okurların Türk kurtuluş savaşı, Türkiye Cumhuriyeti ve değerleri ile Atatürk'ü de tanıyıp benimsemelerine olanak sağlamaktadır. Nihayetinde çocuk edebiyatının kendine özgü stratejik değeri yanında Türk kültür evreninin tanıtılıp, etkileyici ve açık bir bağlam içerisinde öğretilmesinde söz varlığı ögeleri bakımından Hasan Kallimci'nin incelenen eserlerinin etkin bir işleve sahip olduğu çalışmada tespit edilmiştir. Belirtilen işlevin etkinliğine dayalı olarak eserlerin daha geniş kitlelere ulaştırılabilmesi Türk kültür evrenin yeni nesil tarafından anlaşılarak benimsenmesine katkı sunabilecektir.

Kaynakça

Akçakoyun, Fahriye Elif. 2019. "*Zeynep Cemali öykü yarışmalarında (2011-2017 yılları) ödüllü eserlerin söz varlığı incelemesi*". Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Akkuş, Mahmut. 2019. "*Seza Kutlar Aksoy'un öykülerinde söz varlığı*". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Aksan, Doğan. 2018. *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ömer Aksoy. (2020). *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Aktaş, Elif. 2016. "Okuma eğitimi açısından Sevim Ak'ın çocuk öykülerinde söz varlığı". *Milli Eğitim Dergisi, 45*(210), 539-562.

Artuğ, Merve. 2023. "*Okuma Eğitimi Açısından Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değerler Eğitimi Ve Söz Varlığı*". Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Bayer, Belgin. 2024. "*Rıfat Ilgaz'ın Çocuklara Yönelik Eserlerinde Söz Varlığı*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Bayraktar, Semra. 2022. *Kalıp Sözler: Özellikleri, Sınıflandırılması, Kültürel Göstergeleri, Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çetinkaya, Süleyman. 2020. "*Ayla Çınaroğlu'nun Masal Ve Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi Bağlamında Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*". Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Er Aydemir, Nermin. 2023. *Söz Varlığı ve Türkçe. Türkçe Öğretimi* (s. 279-296), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Evler, Dilek. 2023. "*Şermin Yaşar'ın Çocuklara Yönelik Eserlerinde Söz Varlığı*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Fidan, Zeliha. 2019. "*Cahit Uçuk'un Türk İkizleri Ve Gümüş Kanat Çocuk Romanlarının Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Gökdayı, Hürriyet. 2008. "Türkçede Kalıp Sözler". *Bilig, 44*, 89-110.

Gülbeyaz, Serpil. 2024. "*Şermin Yaşar'ın Çocuk Kitaplarında Türkçenin Söz Varlığı Unsurları*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Kallimci, Hasan. 2022. *Bilgin Şehzade*. İstanbul: Uçan At Yayınları.

Kallimci, Hasan. 2023. *Anadolu'dan Yükselen Ses*. İstanbul: Çınaraltı Yayınları.

Kallimci, Hasan. 2024. *Balasagunlu Yusuf*. İstanbul: Töre-Devlet Yayınları.

Kumaş, Zeynep. 2021. "*Süleyman Bulut'un Çocuk Romanlarında Söz Varlığı*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

MEB. 2024. *Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (5-8. sınıflar).* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mete Özdemir, Özden 2016. "*Sevim Ak'ın Çocuk Edebiyatı Romanlarının Söz Varlığı Açısından Çözümlenmesi*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şanda, Nazmi. 2022. "*Özgür Balpınar'ın Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Türkçenin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sinop.

Türk Dil Kurumu (2006). *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayını.

Türk Dil Kurumu (2009). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayını.

Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayını.

Yıldırım, Ali, Şimşek Hasan. 2013. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ziya, Sinan. 2019. "*Behiç Ak'ın Çocuk Romanlarının Söz Varlığı Ve Okunabilirlik Yönünden Değerlendirilmesi*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.